

Innovative Academy
Research Support Center

zenodo

OPEN ACCESS

Google

doi

OpenAIRE

14-son

SERTIFIKAT

«ZAMONAVIY DUNYODA IJTIMOIIY FANLAR:
NAZARIY VA AMALIY IZLANISHLAR»

NOMLI ILMIY, MASOFAMY,
ONLAYN KONFERENSIYASIDA
Egamqulov Oybek Altmishevich

URMA VA ZARBLI CHOLG'U ASBOBLARINING MUSIQA
DARSLARIDA TUTGAN O'RNI

NOMLI MAQOLASI BILAN ISHTIROK ETGANLIGI
UCHUN TAQDIRLANADI.

doi <https://doi.org/10.5281/zenodo.6506216>

26.04.2022

SANA

BOSH MUHARRIR

IN-ACADEMY.UZ

URMA VA ZARBLI CHOLG'U ASBOBLARINING MUSIQA DARSLARIDA TUTGAN O'RNI

Egamqulov Oybek Altmishevich

**Sirtqi(maxsus sirtqi)bo'lim, pedagogika-psixologiya va musiqa
yo'nalishlarida masofaviy ta'lim kafedrasi o'qituvchisi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6506246>

Annotatsiya: Ushbu maqolada ko'rsatilgan barcha ma'lumotlar va fikrlar barcha turdagi cholg'u va vokal ijrochilari uchun notani varaqdan o'qish ko'nikmasini rivojlantirishda foydalidir. Ijrochining har qanday nota yozuvini mustaqil o'qiy olishi va uning o'z ustida muntazam ishlab borishi maqsadga muvofiqdir. Maqola davomida notani varaqdan o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish metodologiyasi, nota savodini oshirishda e'tibor qaratiladigan ma'lumotlar va bu xarakterlarning ketma ketligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Zarbli cholg'u, nota, perkussiya asboblari, notani varaqdan o'qish, tarelka, marimba, estrada, zamonaviy cholg'ular.

Xozirgi kunda musiqa yo'nalishlariga bo'lgan qiziqish o'quvchi yoshlarda yil sayin oshib bormoqda. Jumladan, urma va zarbli cholg'ulariga ham. Bunga misol sifatida musiqa bilim yurtlarining zarbli cholg'ulari yo'nalishida bilim olish istagi bo'lganlar soni oshib borayotganligini ko'rishimiz mumkin.

Urma va zarbli cholg'ulari hozirda yurtimizda nafaqat milliy cholg'ularimiz balki, chet el estrada zarbli cholg'ulari (Ksilofon, kichik va katta baraban, litavra, vibrafon, marimba) ham juda ham keng ommalashib bormoqda. Bulardan eng keng ommalashgan cholg'ulardan biri bu baraban (drum kit) cholg'usidir.

Baraban to'plamining eng asosiy qismlari tarkibiga katta baraban (kick), kichik baraban (snare drum), xay xet (hi hat), tomlar 1-2 (toms 1-2), yon tom (floor tom), va tarelkalar (cymbals) ni kiritishimiz mumkin.

Zarbli cholg'ularning tarkibida o'zining musiqada alohida o'rin egallagan yana bir guruhi perkussiya (percussion) cholg'ulari ham mavjud. Perkussiya cholg'ulari kuyda asosiy bo'lib (improvizatsiya qismi ajratilgan holda) ham faqatgina jo'rnovoz sifatida ham ijro qilinishi mumkin. Bu albatta musiqa asarining muallif tomonidan qay darajada moslashtirilganligi asarning tinglovchilarga xush yoqishi yoki aksariyat hollarda buning aksi bo'lishiga olib kelishi mumkin.

Perkussiya tarkibiga kiruvchi cholg'ular quyidagilar; Konga, bongo, shaker, timbale, cowbell, tarelkalar, tamburin, tam-tam, cabasa, claves, bubin kabi qator cholg'ular shular jumlasidan.

Musiqqa cholg'ularining yaralish va rivojlanish davri ham uzoq tarixga ega bo'lib, dastlab biz bilgan ushbu zarbli cholg'ular insoniyat hayotida boshqa barcha cholg'u asboblardan oldin paydo bo'ldi.

Dastlabki zarbli cholg'ular inson hayotida ehtiyoj yuzasidan har xil signal, hayvonlarni haydash, chorlov sifatida foydalanilgan. Uzoq davrlardan beri timpani (litavra) va nog'oralar harbiy yurishlar va tantanali marosimlarda foydalanilgan. Raqs va qo'shiq jo'rligidagi barcha turdagi xalq bayramlari va barcha bo'lib o'tgan harbiy yurishlarda jangchilarni ruhlantirish vazifalarini bajarib kelgan. Musiqaning paydo bo'lishi bilan zarbli cholg'u asboblari ham sekin astalik bilan turli orkestrlar tarkibida jo'r bo'lib qo'shildi. Ular asarning dinamik holatini, kuchli zarba yoki ritmik holatini va kulminatsion nuqtalarini to'laqonli ochib berib orkestrning asosiy bo'lagi sifatida xizmat qildi.

Urma cholg'u asboblarning rivojlanishi orkestrning boshqa cholg'u asboblari va guruhleri, shuningdek, musiqaning asosiy ekspressiv vositalari: ohang, garmoniya, ritmning rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq holda davom etdi. Hozirgi vaqtda orkestrning zarbli cholg'u asboblari guruhining asboblari ancha kengaydi va umuman olganda zarbli cholg'u guruhining roli juda o'sdi. Orkestrda zarbli cholg'u asboblari ko'pincha harakatning ravshanligi va aniqligini saqlab, ritmik vazifani bajaradi. Shuningdek, ular orkestr sadosiga dabdaba va juda o'ziga xos lazzat qo'shib, zamonaviy orkestrning rang-barang palitrasini boyitadi.

Urma cholg'u asboblarning ohang vositalari juda cheklangan bo'lishiga qaramay, ko'pincha bastakorlar zarbli cholg'u asboblari tovushining o'ziga xosligidan mohirona foydalanib, ularga eng muhim qismlarni ishonib topshiradilar. Urma cholg'u asboblari ba'zan asar mavzusini ochib berishda faol ishtirok etib, uning katta shakli yoki katta bo'lagi butun asar davomida tinglovchilar e'tiborini tortadi.

Urma cholg'u asboblari o'zaro ma'lum balandlikdagi asboblarga bo'linadi: timpani, qo'ng'iroq, lira, quvurli qo'ng'iroq, vibrafon, tubafon, marimba va boshqalar. va uchburchak, kastanet, qamchi, marakas, daf, braziliyalik pandeira, ratchet, yog'och quti, baraban kabi tovush balandligi aniqlanmagan asboblari.

Muayyan ohanga ega zarbli asboblarga kiruvchi vibrafon cholg'usining ko'rinishi va tuzilishi maxsus g'ildirakli tayanch qolibga ikki qator metall bo'laklari tortilgan bo'lib, ular xromatik tarzda sozlanadi. Sozlanish yo'llari esa aynan metal bo'lakchalarining har birini kerakli tovushni hosil qilish maqsadida yupqa yoki yo'g'on shaklga keltiriladi. Metall bo'lakchalar esa ksilofon va marimba cholg'ulari singari maxsus arqonchalar bilan ikki tomonga tarang tortilgan bo'ladi. Tovush chiqaruvchi bo'laklar ostida esa har bir tovushga mos ravishda

uzun va qisqa bo'lgan quvurlar joylashgan. Ularda esa maxsus qopqoqlar bilan o'rnatilgan va umumiy metal charx bilan bog'langan. Maxsus elektr motori qopqoqlarni ochadigan va yopadigan pichoqlarga ulangan charxni aylantiradi, bu esa dinamik tebranish hosil qiladi (tovushlarning davriy kuchaytirilishi va zaiflashishi ta'siri). Sadolanuvchi metall bo'lakchalar ostida tovushlarning tebranishini boshqarish uchun maxsus material o'rnatilgan. Bu esa ijrochi oyog'i bilan boshqariladigan pedalga ulangan. Pedal bosilganda maxsus material sadolanuvchi metall bo'laklarga bosilib, ularning tovush tebranishlarini to'xtatadi. Vibrafon cholg'usini ijrochi asarning mohiyatidan kelib chiqib ikki yoki hatto to'rtta maxsus yasalgan egiluvchan qamish tayoqchalari bilan ijro qiladilar. Ularning uch qismida o'ziga xos mato bilan qoplangan yumshoq to'plar joylashtirilgan. Bu esa tovushning yumshoq va mayin taralishiga xizmat qiladi. Yumshoq ovozni olish uchun tikuv bilan qoplangan tayoqlar bilan o'ynang. Aniqroq zarba berish uchun tayoqlar qattiqroq ishlatiladi va ular tebranishsiz o'ynaganda, dvigatelni o'chiradi, keyin jun ip bilan qoplangan yog'och boshli tayoqlar ishlatiladi; ovoz qisqa muddatli, metallofonning ovoziga yaqinlashadi. Hozirgi vaqda zarbli cholg'ular guruhiga bo'lgan munosabat sifat jihatidan o'zgardi. U eng ahamiyatsizidan kontsertga aylandi va boshqa orkestr guruhlari bilan teng. Ilgari zarbli cholg'u asboblari umumiy orkestr massasida (ayniqsa, kulminslarning kuchayishi va urg'ulash paytlarida) ishlatilgan. Endi ular ko'proq mustaqil ravishda va ularning tembrlari boshqa cholg'u asboblari tembrlari bilan aralashmaydigan tarzda qo'llaniladi. Perkussiya tovushlari endi boshqa orkestr ovozlari takrorlash uchun nisbatan kam uchraydi va bastakorlar ularning aniq tembrlarini afzal ko'radilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. М.Андреев Основные вопросы начального обучения игре на ударных инструментах. М., 1972.
2. А.Баташев История джазовой музыкальной культуры М.М., 2000.
3. К.Бюхера Работа и ритм М., 1923.
4. Л.Ганиева Методология фортепианно-ансамблевой музыки Узбекистана. Т.: Нишон ношир, 2016.
5. Л.Ганиева Эстрадно-инструментальное исполнительство Учебник. Т.: Musiq, 2019.
6. Р.Грубер История музыкальной культуры. Т. I. - Л., 1941. - 595 е.; Т.П.- М., 1953.
7. Э.Денисов Ударные инструменты в современном оркестре. М.:Советский композитор, 1982.
8. А.Панайотов Ударные инструменты в современных оркестрах. М.: Музыка, 1973.

9. В. Никитин. «Начинающий джазовый пианист». М., 1982.
10. Ж.Рамо, М.Равель, К.Дебюсси, И.Стравинский. Различные пьесы для разных инструментов в сопровождении фортепиано. М., 1996-2006.
11. К.Закс История музыкальных инструментов. Musirinstrumente, 1980.
12. В.Коротков Иновационные технологии обучения в музыкальном образовании. // Сборник научных трудов. Т.2. Т.: «Янги авлод», 2018.
13. А.Измайлов Ощущение времени для исполнителя на ударных инструментах. Т.: Музыка, 2019.
14. Egamqulov, O. (2020). Эстрадно-джазовые произведения и методы их изучения. Архив Научных Публикаций JSPI, 1(83). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/7233
15. Egamqulov, O. (2020). Изучение джазового стиля «бибоп» в музыкальной педагогике. Архив Научных Публикаций JSPI, 1(83). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/7248